

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

У статті аналізуються чинники, що впливають на диверсифікацію торгівлі в країнах з перехідною економікою як фактора стійкості країни до шоків на міжнародних ринках товарів (на прикладі України). Для тестування залежності диверсифікованості української торгівлі використано модифіковану версію гравітаційного рівняння. Пропонується також: використовувати показник диверсифікації торгівлі як індикатор ефективності макроекономічної політики через наявність ендогенного впливу диверсифікації торгівлі на рівень ВВП.

Вступ

У перехідних економіках зовнішній сектор виступає одним з найголовніших чинників трансформації економіки, він не тільки прискорює інтеграцію країни до світового виробництва та технологій, але й може бути чудовим індикатором ефективності макроекономічної політики даної країни.

З лібералізацією зовнішнього сектору торговельні потоки перехідної економіки швидко зростають, причому починаються процеси географічної переорієнтації цих торговельних потоків та змін у структурі торгівлі. В цій статті приділено увагу іншому важливому аспекту розвитку української зовнішньої торгівлі, а саме - *диверсифікації торгівлі*. Причини, з яких країна має прагнути до диверсифікації своєї зовнішньої торгівлі, є очевидними. За умови більш диверсифікованої торгівлі (як щодо експорту, так й імпорту) країна буде менш вразливою до зовнішніх шоків на світових товарних ринках, тож таким чином буде захищено баланс поточ-

них платежів країни та, врешті-решт, макроекономічну стабільність.

Ще одним не менш важливим для перехідної економіки аспектом міжнародної торгівлі є диверсифікація внутрішнього виробництва, яка, в свою чергу, сильно залежить від успішності національної макроекономічної політики, що спрямовується на реалізацію підприємницького потенціалу населення держави.

Крім того, звертаємо увагу на те, що в розвинутих країнах торгівля характеризується значною часткою внутрішньогалузевої торгівлі (ВГТ), тобто торгівлі подібними товарами, яка сучасними теоріями міжнародної торгівлі пояснюється монополістичною конкуренцією, виробничими зв'язками великих міжнародних корпорацій та попитом споживачів на диверсифіковану продукцію. Високий показник двостороннього рівня ВГТ свідчить про подібність двох країн за виробництвом, технологіями, цінами та за структурою споживчого попиту. Нарисунку показано співвідношення між рівнем

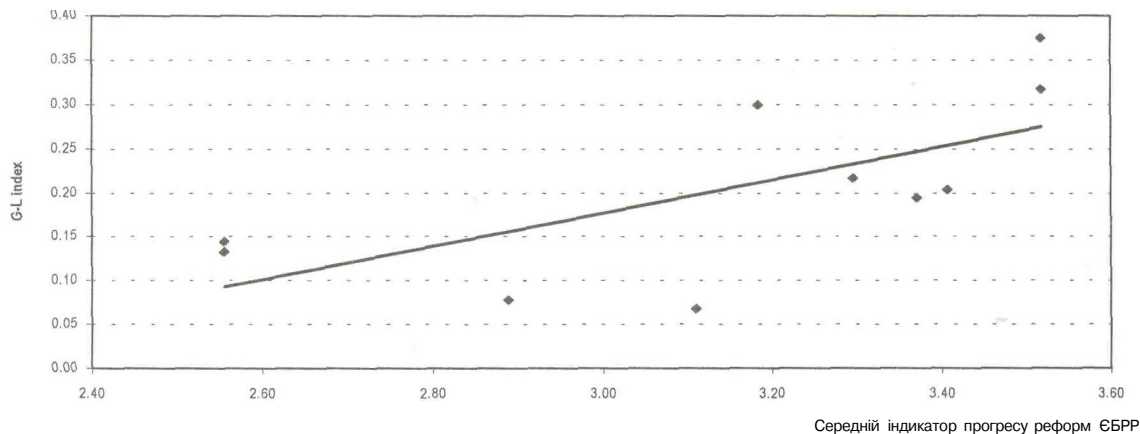

Рисунок. Зв'язок між рівнем внутрішньогалузевої торгівлі окремих країн ЦСЄ з членами ЄС та середнім індикатором ЄБРР прогресу перехідних реформ, 1996

Джерело: EBRD transition report, 1996; Ellison D. Of Wool and Sheep: the Return to Europe, 1999 (розрахунки автора).

¹ Рівень ВГТ оцінюється за допомогою індекса Грубеля - Ллойда (G-L індекс), який було запропоновано Гербертом Грубелем (Herbert Grubel) та П. Дж. Ллойдом (P. J. Lloyd) у 1975р.: "Intra-industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in

Differentiated Products" – London. Значення G-L індексу обраховується за формулою
$$GL_{ij} = 1 - \frac{\frac{\sum_k |x_{ij}^k - m_{ij}^k|}{k}}{\frac{\sum_k (x_{ij}^k + m_{ij}^k)}{k}}$$
, де i та j - це країни,

k – продукти, x – експорт, m – імпорт. Чим ближче значення індексу до 1, тим вищим є рівень внутрішньогалузевої торгівлі між країнами.

внутрішньогалузевої торгівлі країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) з країнами - членами Європейського Союзу (ЄС) та індикатором прогресу реформ перехідного періоду країн ЦСЄ (середнє арифметичне оцінок ЄБРР щодо прогресу кожної з цих країн). На жаль, новіших оцінок індексу Грубеля — Ллойда автор статті не має, але навіть нанесення на графік даних за 1996 рік дозволяє побачити позитивну залежність між цими двома індикаторами.

Попередні оцінки

Аналізуючи диверсифікацію зовнішньої торгівлі України, ми використовуємо статистичні дані Держмиткому з 4-значною класифікацією товарів за 1996-2000 рр. При цьому ми, з одного боку, можемо втратити деяку інформацію внаслідок агрегації статистики, але з іншого, така агрегація дозволяє уникнути випадкових коливань статистичних даних.

У табл. 1 наведено кількість рядків (товарних груп), що відображаються в статистиці з 4-значною класифікацією товарних груп. Отже, ми можемо спостерігати загальні тенденції в українській торгівлі за галузями. Як ми бачимо, протягом 1996-2000 рр. (періоду відносної стабільності валюти) Україна урізноманітнила експорт продуктів машинобудування, металургії, мінеральних продуктів, деревної та целюлозно-паперової промисловості, а також товарів хімічної промисло-

вості. Диверсифікація експорту товарів цих галузей зростала протягом усього періоду, окрім 1998 р., коли зовнішній сектор потерпав від наслідків російської фінансової кризи. Ми можемо припустити, що українська торгівля (і її диверсифікованість) розвивається головним чином за рахунок сировини та первинних продуктів, за винятком продукції машинобудівної галузі, в якій деяке пожвавлення експорту може пояснюватися відновленням попиту країн колишнього Радянського Союзу, де досі використовуються подібні до українських технології та поновлюються втрачені економічні зв'язки. Водночас диверсифікованість експорту продукції харчової та легкої промисловостей зменшилась, що є несподіванкою, оскільки товарна диверсифікація цих галузей була недорозвиненою в радянській економіці і ці галузі не потребують значних інвестицій для розширення виробництва при наявному дефіциті на ринку. Крім того, ці галузі могли б бути конкурентоздатними на міжнародному ринку, враховуючи відносно дешеву українську робочу силу.

Рік же 2000 є специфічним роком, оскільки диверсифікація українського експорту зросла у всіх секторах економіки. Можна припустити, що такий розвиток є наслідком покращання економічної політики в країні, що привело не лише до зростання ВВП, а й до диверсифікованості експорту. В цілому кількість експортних груп, що відображається в 4-значній митній статистиці, зросла за 1996-2000 рр. на 12 %.

Таблиця 1. Кількість товарних груп у статистиці зовнішньої торгівлі за галузями економіки (за 4-значними кодами)

Галузь	2000/1996, %	2000	р/р, %	1999	р/р, %	1998	р/р, %	1997	р/р, %	1996
Експорт										
Агропромисловий к-с	-28	749	1	744	-1	754	-19	899	-6	956
Хімічна пром-ть	3	1889	6	1775	-3	1836	-3	1884	3	1826
Харчова пром-ть	-30	523	3	507	-10	559	-23	686	1	682
Легка пром-ть	-18	904	3	877	-18	1034	-7	1104	4	1063
Машинобудування	19	4379	9	3989	4	3838	-1	3857	8	3539
Металургія	33	2088	3	2032	9	1858	11	1659	16	1400
Мінеральні продукти	21	503	10	455	10	412	-9	449	11	398
Целюлозно-паперова	19	343	7	320	5	303	-5	317	12	279
Деревина та вироби з неї	33	380	0	380	18	313	8	288	12	253
Всього	12	11762	6	11084	2	10911	-2	11 148	6,70	10401
Імпорт										
Агропромисловий к-с	-45	970	0	969	-18	1140	-19	1353	-4	1405
Хімічна пром-ть	-5	3469	-1	3499	-9	3825	-4	3968	8	3649
Харчова пром-ть	-52	862	-4	899	-12	1004	-24	1246	-5	1311
Легка пром-ть	-12	2843	2	2774	-13	3133	-8	3374	6	3172
Машинобудування	-1	6334	3	6159	-9	6728	-5	7035	9	6381
Металургія	-3	2065	1	2047	-15	2346	-4	2444	13	2136
Мінеральні продукти	-28	379	-1	381	-12	428	-14	487	1	484
Целюлозно-паперова	-15	742	-1	750	-15	865	-7	927	8	855
Деревина та вироби з неї	-12	350	-6	372	-15	426	-7	454	14	391
Всього	-10	18029	1	17865	-12	19914	-7	21304	7	19794

Джерело: Державний комітет статистики (підррахунки автора).

Таблиця 2. Індекс Грубеля -Ллойда для всієї української зовнішньої торгівлі

Рік	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
G-L індекс	0,153	0,143	0,118	0,087	0,089	0,086	0,085

Джерело: Державний комітет статистики (підррахунки автора).

Таблиця 3. Індеси Грубеля - Ллойда для всієї української зовнішньої торгівлі за галузями та за роками

Галузь	2000	P/P, %	1999	p/p, %	1998	P/P, %	1997	P/P, %	1996
Агропромисловий к-с	0,030	50	0,015	-73	0,026	12	0,023	-17	0,027
Хімічна пром-ть	0,102	2	0,100	1	0,099	5	0,094	-17	0,110
Харчова пром-ть	0,063	10	0,057	19	0,046	9	0,042	48	0,022
Легка пром-ть	0,150	22	0,117	-22	0,143	-18	0,169	3	0,164
Машинобудування	0,237	5	0,226	5	0,215	-4	0,224	-31	0,294
Металургія	0,055	1	0,051	-24	0,063	6	0,059	-61	0,095
Мінеральні продукти	0,024	-17	0,028	36	0,018	11	0,016	-263	0,058
Целюлозно-паперова	0,061	-25	0,076	-36	0,103	-9	0,112	-57	0,176
Деревина та вироби з неї	0,040	-15	0,046	-70	0,078	10	0,070	-26	0,088
Всього	0,085	-1	0,086	-3	0,089	2	0,087	-36	0,118

Джерело: Державний комітет статистики (підррахунки автора).

У той же час диверсифікованість українського імпорту протягом 1996-2000 рр. зменшилась на 9,8 %. Більше того, зменшення спостерігалось в усіх галузях. Зменшення диверсифікованості імпорту може пояснюватися як імпортозаміщенням, так і зменшенням попиту з боку деяких українських промислових підприємств, що перебувають у стані занепаду.

Зміни рівня внутрішньогалузевої торгівлі України також заслуговують на увагу. Спершу ми підррахували індекси Грубеля - Ллойда для всієї української торгівлі. Наведені нижче підррахунки (табл. 2) свідчать, що інтенсивність внутрішньогалузевої торгівлі в Україні протягом досліджуваного періоду знижувалася.

Вивчення зміни інтенсивності української внутрішньогалузевої торгівлі за галузями є більш інформативним і вказує на те, що вона спадала майже в усіх галузях. Проте дещо кращі результати відмічалися у 2000 р. та більш-менш непогані показники були у машинобудуванні, хоча й вони майже втричі менші за відповідні показники у країнах з розвинутою економікою.

Доцільно також поглянути на розвиток диверсифікованості української торгівлі за різними групами країн. Ми поділили основних тор-

говельних партнерів України на чотири групи: Європейський Союз (ЄС), країни Центральної та Східної Європи (ЦСЕ), країни Співдружності незалежних держав (СНД) та інші важливі торговельні партнери (ІТП), що не ввійшли до перших трьох груп (як, наприклад, Китай, Туреччина, ОАЕ, США тощо).

Табл. 4 показує, що диверсифікованість українського експорту дещо зменшилася для країн ЦСЕ (на 1 %) та СНД (на 16 %), тоді як зростання відбувалося для країн ЄС (на 10 %) та інших важливих торгових партнерів (на 35 %). Такий розвиток може свідчити про географічну переорієнтацію українського експорту з країн колишнього радянського блоку на інші країни світу, що викликано пристосовуванням економіки до ліберальніших умов зовнішньої торгівлі. Як бачимо з таблиці, диверсифікованість товарів, що експортуються до четвертої групи країн, є найменшою для майже всіх галузей. Але вона і зростає майже в усіх галузях, що засвідчує збільшення присутності українських товарів на цих порівняно нових ринках.

Щодо диверсифікації експорту за галузями для перших трьох груп країн ми можемо бачити досить подібні тенденції — однаковою є диверсифікація агропромислових товарів, продуктів харчової та легкої промисловостей, зростає ди-

Таблиця 4. Диверсифікованість всієї української зовнішньої торгівлі за галузями та за групами країн, 2000 р.

Галузь	ЄС		ЦСЄ		СНД		ІТП	
	К-ть товарів	2000/1996, %	К-ть товарів	2000/1996, %	К-ть товарів	2000/1996, %	К-ть товарів	2000/1996, %
Експорт								
Агропромисловий к-с	128	-76	228	-33	200	-55	67	-3
Хімічна пром-ть	264	5	493	-2	683	-20	176	40
Харчова пром-ть	70	-89	120	-46	209	-43	52	38
Легка пром-ть	279	-4	194	-49	239	-48	63	52
Машинобудування	725	27	1013	6	1125	-9	619	28
Металургія	318	25	483	23	490	7	334	46
Мінеральні продукти	82	32	172	14	155	9	37	35
Целюлозно-паперова	54	33	84	12	125	-8	36	50
Деревина та вироби з неї	115	31	101	13	67	10	36	64
Всього	2037	10	2888	-1	3293	-16	1421	35
Обсяг, млн доларів США	2342	34	2138	27	4493	-63	1993	24
Імпорт								
Агропромисловий к-с	332	-54	162	-85	134	-4	118	-16
Хімічна пром-ть	1346	-1	678	-32	335	-28	440	13
Харчова пром-ть	348	-40	144	-94	103	-11	95	-79
Легка пром-ть	994	-13	527	-33	273	-38	544	13
Машинобудування	2340	3	1174	-25	549	-41	1002	24
Металургія	778	-4	459	-22	224	-28	224	25
Мінеральні продукти	127	-18	83	-59	77	-32	22	-27
Целюлозно-паперова	273	-15	180	-21	64	-28	84	-6
Деревина та вироби з неї	136	-5	72	-65	38	-29	39	31
Всього	6683	-7	3480	-34	1798	-31	2570	13
Обсяг, млн доларів США	2829	9	1147	-37	8959	-0,4	367	-13

Джерело: Державний комітет статистики (підррахунки автора).

версифікованість первинних продуктів, таких як метали, мінеральні продукти та продукти лісової промисловості. З одного боку, такі тенденції свідчать про реалізацію відносних переваг країни у виробництві, наприклад, чорних металів, з другого - про недорозвинену підприємницьку активність у малому та середньому бізнесі, в сільському господарстві, харчовій та легкій промисловостях. Позитивною тенденцією є те, що Диверсифікованість експорту машинобудування зменшилася тільки для країн СНД, що може свідчити про все ще не компенсовану реструктуризацію промисловості країн СНД, яка супроводжується розривом старих та встановлених економічних зв'язків.

Щодо диверсифікованості імпорту за групами країн, то ми бачимо певне збільшення тільки для четвертої групи країн (на 13 %), тоді як для інших трьох груп країн спостерігається зменшення диверсифікованості, яке є досить значним для країн ЦСЄ (-34 %) та країн СНД (-31 %) і дещо меншим для країн ЄС (-7 %). Тільки Диверсифікованість імпорту продукції

машинобудування з країн ЄС зростає на 3 %, що може бути пов'язано з надходженням прямих іноземних інвестицій з цих країн. Останню гіпотезу ми протестуємо далі.

Моделювання диверсифікованості української торгівлі

У цьому розділі ми спробуємо побудувати статистичні моделі, що можуть пояснити особливості диверсифікованості української торгівлі. Для цього використаємо показники диверсифікованості української торгівлі в 2000 р.

Наші початкові гіпотези полягають у тому, що Україна має:

- більш диверсифікований експорт до країн, що мають схожі економіки зі схожими технологіями виробництва;
- більш диверсифікований імпорт з економічно розвинутіших країн, що мають диверсифіковане виробництво, та з країн, що спрямовують відносно значні прямі інвестиції в Україну.

Оцінка агрегованих даних

Спершу змодельюємо диверсифікованість українського експорту. За залежну змінну ми візьмемо кількість 4-значних позицій товарів, які Україна експортує до 68 країн-партнерів, тоді як незалежною змінною є відношення споживання електроенергії цими країнами до їх ВВП¹. Якщо взяти до уваги відносно високу енергоємність української промисловості, ця змінна може бути показником подібності української економіки до економік країн-партнерів. Іншими незалежними змінними будуть ВВП країн-партнерів та відстань від їх столиць до Києва. Ці змінні відповідатимуть за гравітаційний принцип міжнародної торгівлі, згідно з яким країни більше торгують з великими країнами (розмір ВВП як наближений показник) та з географічно близькими країнами (останній принцип враховує транспортні видатки та історичні зв'язки).

Результати оцінки 1

Диверсифікованість українського експорту

Залежна змінна: LOG(EXPORT_div)

Спостережень: 68

Змінна	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика	Ймовірність
LOG(POW_CON/GDP)	0.730437	0.143496	5.090288	0.0000
LOG(GDP)	0.353504	0.061762	5.723618	0.0000
LOG(PDISTANCE)	-0.984445	0.112434	-8.755733	0.0000
C	8.569610	0.847814	10.10789	0.0000
	0.585140	скоригований R ²		

Як бачимо, всі три змінні є статистично значимими. При log-log специфікації моделі коефіцієнти інтерпретуються як відповідні еластичності. Отже, диверсифікованість експорту позитивно залежить від економічного розвитку країни-партнера й подібності його економіки до української та негативно залежить від географічної відстані.

Майже таку саму картину отримаємо, якщо за залежну змінну візьмемо кількість імпортованих товарів. Знову маємо значущі коефіцієнти з очікуваними знаками. Це означає, що диверсифікація імпорту залежить від тих самих змінних.

Результати оцінки 2

Диверсифікованість українського імпорту

Залежна змінна: LOG(IMPORT_div)

Спостережень: 68

Змінна	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика	Ймовірність
LOG(GDP)	0.598214	0.059518	10.05098	0.0000
LOG(POW_CON/GDP)	0.253144	0.138282	1.830634	0.0718
LOG(DISTANCE)	-0.911227	0.108349	-8.410132	0.0000
C	5.534659	0.817006	6.774320	0.0000
R ²	0.690136	скоригований R ²		0.675611

Отримані результати свідчать, що при великому ступені агрегованості диверсифікованість як українського експорту, так і імпорту залежить від того, наскільки інтенсивним є споживання електроенергії країни-партнера, а отже, від подібності її економіки до української. Крім того, доведено, що географічний принцип також має велике значення для української зовнішньої торгівлі, що є емпіричним підтвердженням успішного процесу лібералізації українського зовнішнього сектору.

Вплив прямих іноземних інвестицій на диверсифікацію імпорту в Україну

Якщо взяти до уваги відносно низький рівень диверсифікації українського імпорту, можна припустити, що Україна має диверсифікованіший імпорт з країн, які вкладають більше прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в українську економіку. Сюди входять країни - члени ЄС та інші значні інвестори в українську економіку (Південна Корея, США, Росія), за винятком Кіпру. Інвестиції з Кіпру, як правило, сприймаються як українські гроші, що повертаються до країни, тож їх треба оцінювати дуже обережно.

Результати оцінки 3

Зв'язок між диверсифікованістю імпорту та ПІІ

Залежна змінна: LOG(IMPORT_div)

Спостережень: 19

Змінна	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика	Ймовірність
LOG(GDP)	0.457677	0.071214	6.426822	0.0000
LOG(FDI)	0.102955	0.055841	1.843732	0.0851
LOG(DISTANCE)	-0.648697	0.130695	-4.963460	0.0002
C	4.637780	0.963326	4.814343	0.0002
R ²	0.872927	скоригований R ²		0.847512

Як і очікувалося, ПІІ мають позитивний вплив на диверсифікованість імпорту з країн-донорів. Однак зазначимо, що емпіричне підтвердження нашої гіпотези отримано при дуже незначних обсягах ПІІ та відносно малій диверсифікованості імпорту. Цілком ймовірно, що нами не було б отримано статистично значимих коефіцієнтів, якби українські споживачі були багатшими, а надходження ПІІ значнішими.

Диверсифікація української торгівлі з іншими країнами перехідного періоду

Іншою цікавою гіпотезою, яку ми можемо спростувати, є залежність диверсифікованості імпорту в Україну з країн ЦСЄ та СНД від глибини ринкових реформ у цих країнах. За інди-

¹ Це співвідношення обчислено з використанням даних World Bank Development Indicators: <http://devdata.worldbank.org/data-query/>.

катор глибини реформ візьмемо середню оцінку ЄБРР для кожної з країн.

Результати оцінки 4

Залежність диверсифікованості імпорту в Україні від успішності ринкових реформ в перехідних економіках

Залежна змінна: LOG(IMPORT_div)

Спостережень: 22

	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика	Ймовірність
LOG(EBRD_ind)	0.977531	0.423970	2305659	0.0332
LOG(DISTANCE)	-0.931467	0.171109	-5.443691	0.0000
LOG(GDP)	0.485889	0.072418	6.709508	0.0000
C	5.933351	1.683883	3.523613	0.0024
R ²	0.893698	скоригований R ²		0.875981

Як видно з результатів економетричних оцінок, наша гіпотеза стосовно того, що диверсифікованість торгівлі може слугувати індикатором успішності економічних реформ, знову емпірично підтвердилася. На користь цієї гіпотези свідчать також економетричні розрахунки, якщо в попередньому рівнянні за залежну змінну взяти обчислені нами індекси Грубеля - Ллойда, які демонструють рівень внутрішньогалузевої двосторонньої торгівлі. Таким чином, можна стверджувати, що рівень внутрішньогалузевої торгівлі України з іншими країнами перехідного періоду залежить від прогресу цих країн в ринковому реформуванні своїх економік.

Результати оцінки 5

Взаємозв'язок між двостороннім рівнем внутрішньогалузевої торгівлі та прогресом країни-партнера в ринкових перетвореннях

Залежна змінна: LOG(GL)

Спостережень: 21

Змінна	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика	Ймовірність
LOG(EBRD_ind)	2.420569	0.801146	3.021383	0.0077
LOG(DISTANCE)	-1.483379	0.323560	-4.584551	0.0003
LOG(GDP)	0.284192	0.138600	2.050456	0.0561
C	1.703250	3.198381	0.532535	0.6012
	0.788987	скоригований R		0.751749

Якщо ж у якості залежної змінної взяти диверсифікованість українського експорту до країн з перехідними економіками, то не отримаємо статистично значимого коефіцієнта для змінної, яка характеризує прогрес в реформах. І це не дивно, адже прогрес України в ринкових реформах є все ще малим у порівнянні з іншими перехідними економіками. Зазначимо, що для отримання вагомшого підтвердження наших гіпотез необхідно зібрати більше статистичних даних про диверсифікованість торгівлі інших країн з перехідними економіками, що є досить-таки складним завданням.

Однак ми можемо навести ще одне економетричне підтвердження взаємозв'язку між диверсифікацією українського експорту та енергоємністю економік країн-партнерів, якщо додамо відповідний індикатор як незалежну змінну до аналізу торгівлі України з країнами з перехідними економіками.

Результати оцінки 6

Диверсифікованість українського експорту до країн з перехідною економікою

Залежна змінна: LOG(EXPORT_div)

Спостережень: 24

Змінна	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика	Ймовірність
LOG(GDP)	0.235089	0.109043	2.155929	0.0434
LOG(DISTANCE)	-0.794103	0.270723	-2.933261	0.0082
LOG(POW_con/GDP)	0.515723	0.233452	2.209116	0.0390
C	8.629793	2.337695	3.691582	0.0014
R-	0.453327	скоригований R ²		0.371326

Ці дані підтверджують результати, отримані з набагато ширшою вибіркою в першому рівнянні. Більшість перехідних економік мають подібні до українських технології, що є наслідком значної економічної кооперації за радянських часів. Ми також припускаємо, що зі вступом деяких країн з перехідними економіками до ЄС диверсифікація українського експорту до цих країн в певних галузях може зменшитись, оскільки вони можуть перейти на технології та товари, що є вживаними у країнах ЄС. Для запобігання такій ситуації Україна має прискорити реформування своєї економіки та рух в бік європейської інтеграції.

Диверсифікація зовнішньої торгівлі як чинника економічного зростання

Останнім часом почали з'являтися публікації, в яких емпірично перевіряються ендогенні теорії економічного зростання, що пов'язують диверсифікацію виробництва і торгівлі як чинників економічного зростання [1-2]. Також нещодавно було зроблено спробу дати відповідну оцінку перехідним економікам [3]. Нижче наведено результати нашої власної оцінки залежності між ВВП та диверсифікацією торгівлі в перехідних економіках. Однак, оскільки ми використовуємо лише українську статистику, то показником диверсифікації торгівлі кожної з країн слугує відношення кількості товарів експорту даної країни в Україну до кількості товарів експорту Німеччини до України. Німеччину обрали як зразок розвинутої країни з диверсифікованим експортом. Для емпіричних оцінок використано дані 2002 року.

**Вплив диверсифікації експорту
на економічне зростання в перехідних економіках**

Залежна змінна: LOG(REL_GDP)

Спостережень: 25

Змінна	Коефіцієнт	Стандартна похибка	/-статистика	Ймовірність
LOG(IM_REL)	0.226634	0.116759	1.941038	0.0652
LOG(AV_IND)	1.165895	0.719138	1.621239	0.1192
C	-3.544406	0.907619	-3.905171	0.0008
R ²	0.353730	скоригований R ²		0.294978

де REL_GDP - відносний рівень ВВП на душу населення в країнах з перехідною економікою до ВВП на душу населення в Німеччині; IM_REL - відносна кількість експортованих цими країнами товарів до України по відношенню до кількості експортованих в Україну товарів з Німеччини; AV_IND - середній показник реформ заданими ЄБРР.

Хоча значимість отриманих коефіцієнтів не є переконливою, все-таки ми можемо говорити про наявність ендogenous впливу диверсифікації торгівлі на економічне зростання. Однак значимо, що дана тема потребує додаткового вивчення із застосуванням панельних даних та додаткових змінних.

Заключні міркування

Емпіричні оцінки, представлені в цій статті, є лише першим кроком в напрямку аналізу диверсифікації української торгівлі. Необхідне проведення детальнішого аналізу із залученням більшої кількості даних з торгівлі інших перехідних економік, а також їх динаміки в часі. Однак навіть на цьому етапі наші результати свідчать про те, що український зовнішній сектор є все ще слабким в контексті його товарної диверсифікованості, а тому й дуже чутливим до можливих шоків на світових товарних ринках. Звичайно, стабільність зовнішнього сектору досягається не тільки лібералізацією зовнішньої

торгівлі та валютного ринку, а головним чином шляхом проведення комплексної внутрішньої економічної політики, спрямованої на стимулювання реалізації підприємницького потенціалу країни, запровадження чесної конкуренції, спрощення умов впровадження нових виробництв малого та середнього бізнесу та іншими заходами, спрямованими на більш ефективне використання фізичних та людських ресурсів країни. Політика, спрямована на стимулювання інвесторів, також покращуватиме диверсифікованість української торгівлі, оскільки іноземні інвестори дають країні не тільки нові технології та виробничі потужності, а й такі ноу-хау, як нові методи управління, стандарти якості та ділова культура, що є надзвичайно важливим для перехідної економіки.

Є й позитивні зрушення. Ми бачимо, що незважаючи на усі проблеми, які українська економіка все ще має подолати, зовнішній сектор країни стає все більш орієнтованим на європейські країни. Український експорт до країн ЄС зростає не тільки за обсягами, а й зростає його товарне різноманіття. Водночас диверсифікованість українського експорту до країн ЦЄ залишається на стабільному рівні, більшість цих країн в недалекому майбутньому приєднаються до ЄС. Україна все ще має шанс не залишитися поза європейською виробничою інтеграцією, якщо її економічна політика також буде спрямована на реалізацію порівняльної переваги країни в метало- та трудомістких виробництвах (за наявності відносної забезпеченості відповідними ресурсами). В результаті, європейські країни зможуть перенести частину своїх виробництв на українську територію, утворюючи вертикальні виробничі зв'язки з українськими виробниками, що матиме сильний позитивний вплив на загальну економічну стабільність в країні.

1. Feenstra R. C., Markusen J. Accounting for Growth With New Inputs, 1994.
2. Feenstra R. C., Madam D., Yang T.-H. and Liang C.-Y. Testing Endogenous Growth in South Korea and Taiwan, 1999.

3. Funke M. and Ruhwedel R. Export variety and economic growth in East European transition economies, BOFIT Discussion Paper, 2003.

V. Goloven

TRADE DIVERSITY IN UKRAINE

The paper analyses determinants of transitional county's external trade diversity as a factor of country's resistance to external shocks at international commodities' markets (on the case of Ukraine). A modified version of the gravity equation is applied to test the dependence of Ukraine's trade diversity from proposed variables. The use of the trade diversity measure as an indicator of macroeconomic policy success is suggested, due to existence of the endogenous impact of trade diversity on the GDP level.